

КІЛЬКІСНА СКЛАДОВА МЕТОДУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МІКРОЦИВІЛІЗАЦІЙ НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

Світлана БЛАГОДЕТЕЛЄВА-ВОВК

Запропоновано методичний підхід до виявлення серед підприємств “Укрпродспілки” претендентів на статус мікроцивілізацій шляхом використання фінансового аналізу. Виокремлено групу успішних підприємств, які мають достатній для здійснення культурного лідерства фінансовий потенціал. Проведено порівняльний аналіз значення фінансових показників досліджуваних підприємств зі значеннями показників інших груп суб’єктів господарювання. Виявлено, що вибрані підприємства подібні до провідних підприємств розвинених країн.

Systematic point of view to the reveal of pretenders amongst enterprise “Ukrprodspilky” on microcivilization status by use the financial analysis is offered. Selected the group of successful enterprises, which have sufficient financial potential for realization cultural leadership. Compared value of the financial factors of investigational enterprises with values of the factors of the other groups. Revealed that chosen enterprises are similar to leading enterprises of the developed countries.

Актуальність дослідження обумовлена потребою апробації на практиці та встановлення істинності основних положень авторської концепції “підприємство як мікроцивілізація”¹, які полягають у такому:

- підприємство на сучасному етапі розвитку є не лише “актором” економіч-

ної сфери. Його вплив поширюється за її межі – загалом на сферу культури, пронизуючи і збагачуючи її духом економічного;

- для того, щоб зафіксувати зазначені особливості, ми пропонуємо використати цивілізаційний підхід і розглядати підприємство як мікроцивілізацію, тобто форму буття людського роду у вимірах духу, матерії, суспільства, яка характеризується верховенством людини і реалізується через усталені культурні, економічні, технологічні й інші аспекти впливу на дійсність;
- серцевиною ефективної взаємодії підприємства й оточуючого світу має стати інститут культурного лідерства. Культурне лідерство – це створення

¹ Див., наприклад, праці: Благодетелева-Вовк С. Л. Цивілізація: поняття, класифікація, контекстуальна модель // Вісник Львівського університету: Серія економічна. – 2007. – Випуск 37 (1). – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. – С. 172–177; Благодетелева-Вовк С. Л. Підприємство як мікроцивілізація // Інноваційні процеси економічного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід. Тези доповідей Всеукраїнської конференції 26–27 квітня 2007 р. – Тернопіль: Комп’ютерно-інформаційний центр ПРИНТ-ОФІС. – 2007. – С. 212–214; Благодетелева-Вовк С. Л. Економічний розвиток і культура // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Тези доповідей (24–26 жовтня) / Відп. ред. С. І. Юрій. – Тернопіль, 2007. – С. 175–172.

культурних інновацій та реалізація культурних ініціатив, які дозволяють сформувати довгострокові, стратегічні переваги щодо досягнення максимально прийняттого для свого часу рівня та якості життя;

- завдання економіки полягає у створенні умов для вивільнення людини, утвердженні розмаїття змісту і форм існування, досягненні індивідуальної і колективної повноти буття.

Загалом, дослідженнями природи цивілізацій займалися такі видатні мислителі минулого, як: Дж. Віко, Ж. Боден, В. де Мірабо, А. Фергюсон, К. А. де Сен-Сімон, К. Маркс, Ф. Енгельс, Ж. А. де Гобіно, Г. Рюккерт, М. Данилевський, Ф. Бродель, О. Шпенглер, А. Тойнбі, П. Сорокін, У. Росту, Д. Белл та ін.

Діяльність попередників у руслі цивілізаціонізму плідно продовжили такі закордонні вчені-сучасники як Зб. Бзежинський, А. Тоффлер, К. Ясперс, С. Хантінгтон, Р. Нісбет, Ч. Тіллі, А. Бард, Я. Зодерквіст. Їхні ідеї набули визнання і популярності, оскільки адекватно пояснювали соціальну природу реальності.

Пострадянська наука в особах Ю. Яковця, В. Іноземцева С. Кисельова, С. Переслігіна, В. Вольнова винесла на обговорення громадськості оригінальні ідеї щодо розуміння культурного процесу як у глобальному, так і територіальному контексті.

На теренах України яскравими представниками цивілізаційного підходу є Ю. Пахомов, С. Кримський, Ю. Павленко, А. Філіпенко, О. Білорус. Їхня творча праця сприяла створенню авторитетної на світовому рівні вітчизняної школи глобалістики і міжнародної економіки.

Однак, цивілізаціоністами розглядаються виключно макросоціальні утворення. Особливістю ж авторського підходу є використання цивілізаційного підходу як методу для дослідження мікроекономічних систем – підприємств, оскільки процеси диференціації дійсності прискорили гуманізацію господарських суб'єктів, зосередили увагу людей на цінностях і культурі.

Метою даного дослідження є ідентифікація претендентів на статус мікроцивілізацій на основі дослідження фінансового стану та результатів діяльності вітчизняних підприємств харчової промисловості.

Об'єктом дослідження стала група підприємств, що є членами Української спілки об'єднань, організацій і підприємств з виробництва продовольчих товарів "Укрпродспілка".

Під час дослідження використовувався дедуктивний метод, кількісний підхід, прийоми пошукового, фінансового та компаративного аналізу.

Українська спілка об'єднань, організацій і підприємств з виробництва продовольчих товарів "Укрпродспілка" існує понад 16 років. Вона була утворена 19 вересня 1991 року [1]. Об'єднує понад 250 багатопрофільних підприємств-виробників і постачальників понад 2500 різноманітних продуктів харчування. Головними пріоритетами її діяльності є:

- забезпечення потреб населення в харчовій продукції за кількістю, асортиментом, якістю;
- залучення інвестицій для відтворення технічної бази, створення нових продуктів харчування заданих властивостей [2].

Ідентифікація мікроцивілізацій ґрунтується на припущенні, що вони мають протягом достатньо тривалого періоду, успішно виконувати економічну функцію, тобто бути прибутковими, ліквідними, платоспроможними та фінансово стійкими підприємствами для того, щоб сформувати потенціал культурного лідерства.

Процес практичного їх виявлення відбувався у декілька етапів.

1. Встановлено повний перелік організацій (генеральної сукупності), які входять до складу "Укрпродспілки". За наданою керівництвом інформацією їхня актуальна кількість становила 162 підприємства.

2. Відібрано тих членів, які розкривають інформацію відповідно до "Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів"², затвердженого Рішенням Держав-

ної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 19.12.2006 р. за № 1591 [3], що розроблене на основі пункту 15 частини другої статті 7 та пункту 13 статті 8 Закону України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”, статей 15, 39–41 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”.

Звіти підприємств представлено на сайтах “Системи розкриття інформації на фондовому ринку” – <http://www.smida.gov.ua/> та “Загальнодоступної інформаційної бази даних ДКЦПФР про ринок цінних паперів” – <http://www.stockmarket.gov.ua/>.

Отже, 79 підприємств, тобто майже половина (48,7%) з загального переліку членів “Укрпродспілки”, підпадають під дію вказаного Положення, тобто є емітентами цінних паперів (акціонерними підприємствами) та їхня звітна інформація має знаходитися у відкритому доступі. Однак, лише 35 із них (21,6% від загальної чисельності підприємств) регулярно і відповідально, тобто протягом останніх трьох-чотирьох років, надавали свої дані, інші – тією чи іншою мірою ігнорували вимоги згаданого Положення та попередніх нормативно-правових актів щодо цього питання.

3. Визначено серед відібраних підприємств такі, які протягом останніх трьох років ефективно проводять діяльність та мають задовільний фінансовий стан. При цьому з'ясувалося, що з 35 суб'єктів господарювання, які розкривають інформацію про себе, три підприємства³, або 1,9% від генеральної сукупності – перебували у стані провадження справи про банкрутство (визнані банкрутами та підлягали ліквідації), а ще 17 (10,5%) – були збитковими й мали проблеми з платоспроможністю та фінансовою стійкістю. У підсумку залишилися 15 достатньо прозорих та законослухняних підприємств, фінансовий стан і результати діяльності яких можна

² Ми провели цей відбір з причини недоступності для аналізу даних фінансової звітності. На жаль, потрібно констатувати факт, що існує незацікавленість суб'єктів господарювання у прозорості діяльності та підконтрольності з боку суспільства

³ Перелік підприємств-банкрутів: Первомайське акціонерне виробничо-торгове товариство “Південний Буг”, акціонерне товариство закритого типу “Маріупольська харчосмакова фабрика”, ВАТ “Кіровоградхарчопром”.

інтерпретувати як успішні. Їх питома вага у генеральній сукупності становить 9,3%.

4. Введено додатковий критерій чисельності персоналу для підвищення якості відбору, застосування якого дозволило з переліку претендентів на статус мікроцивілізацій усунути малі підприємства з кількістю працюючих до 50 осіб включно⁴. Таким чином, до кінцевої вибірки списку ймовірних мікроцивілізацій увійшло 9 підприємств, або 5,6% від генеральної сукупності – це ВАТ “Богуславський завод продтоварів”, ЗАТ “Великодалянський завод продовольчих товарів “Євдокія”, ЗАТ “Кобеляцький завод продтоварів “Мрія”, ВАТ “Костопільський завод продовольчих товарів”, ВАТ “Олевський хлібозавод”, ВАТ “Тетіївський завод продтоварів”, ЗАТ “Торезька харчосмакова фабрика”, ВАТ “Харчовик”, ЗАТ “Шполянський завод продтоварів”.

5. Виконано на основі звітних даних розрахунки й аналіз показників господарської діяльності та фінансового стану відібраних підприємств за 2004–2006 рр., використовуючи сучасну методіку фінансового аналізу [4].

6. Сформовано систему з 13 фінансово-економічних показників, за допомогою яких здійснено комплексне порівняння результатів діяльності фінансово успішних підприємств. До згаданої системи ми включили такі показники: стану та зміни валюти балансу, необоротних активів, оборотних активів, власного капіталу, залученого капіталу; обсягу та приросту чистого доходу, собівартості, чистого прибутку; коефіцієнт загальної ліквідності, фінансової незалежності, оборотності активів, рентабельності виробництва і рентабельності капіталу. Вибір перелічених показників обумовлений їх універсальністю, поширеністю, зрозумілістю, об'єктивністю щодо відображення реальної фінансово-економічної ситуації та тенденцій до її зміни на підприємстві.

7. Сформовано рейтинг підприємств за результатами порівняння значень показників (табл. 1). При цьому найвищий рейтинг

⁴ Ми вважаємо, що мале підприємство не може бути мікроцивілізацією, оскільки його внутрішнє середовище є недостатньо складне, різноманітне та самодостатнє, а культурний вплив на оточуюче середовище – незначний.

Таблиця 1

Рейтинг претендентів на статус мікрофінансування, складений на основі оцінки їх фінансового стану за 2004-2006 рр.

Назва учасника рейтингу	Рейтинг за показниками:													загалом балів	рейтинг
	стану та зміни валюту балансу	стану та зміни необоротних активів	стану та зміни оборотних активів	стану та зміни власного капіталу	стану та зміни залученого капіталу	обсягу та приросту чистого доходу	обсягу та приросту продукції	обсягу та приросту чистого прибутку	коефіцієнту загальної ліквідності	коефіцієнту фінансової незалежності	оборотності активів	рентабельності виробництва	рентабельності капіталу		
ВАТ "Богуславський завод протдоварів"	8	8	8	8	6	6	7	6	4	6	2	5	4	78	6
ВЗАТ "Великодалницький завод протдоварів "Свдокія"	3	1	6	3	2	8	8	3	9	8	9	1	5	66	4
ЗАТ "Кобеляцький завод протдоварів "Мрія"	5	5	5	5	7	4	4	7	2	1	6	7	8	66	4
ВАТ "Костопільський завод протдоварів"	2	2	2	1	3	1	1	1	3	5	4	2	1	28	1
ВАТ "Олевський хлібозавод"	7	7	7	7	5	5	5	9	5	4	5	8	8	82	7
ВАТ "Тетіївський завод протдоварів"	9	9	9	9	9	9	9	8	8	3	1	9	3	95	8
ЗАТ "Горезька харчосмакова фабрика"	6	6	4	6	8	7	6	5	1	2	8	6	6	71	5
ВАТ "Харчовик"	1	3	1	2	1	2	2	4	6	9	7	4	7	49	3
ЗАТ "Шполянський завод протдоварів"	4	4	3	4	4	3	3	2	7	6	3	3	2	48	2

з великим відривом від інших суб'єктів господарювання отримав БАТ “Костопільський завод продовольчих товарів”. На другій та третій позиції з мінімальним розривом у бал знаходяться ЗАТ “Шполянський завод продтоварів” та БАТ “Харчовик”. Четверте місце поділили ЗАТ “Великодальницький завод продовольчих товарів “Євдокія” та ЗАТ “Кобеляцький завод продтоварів “Мрія”. Інші підприємства, зокрема ЗАТ “Торезька харчосмакова фабрика”, БАТ “Богуславський завод продтоварів”, БАТ “Олевський хлібо-завод” та БАТ “Тетіївський завод продтоварів” посіли відповідно 5, 6, 7 та 8 місця. Побудова рейтингу дозволила також емпіричним шляхом виявити кореляцію між строками, так звану міжперсональну кореляцію (за Сирил Бартом [5, 325]). Вона полягає у тому, що ЗАТ “Шполянський завод продтоварів” та БАТ “Харчовик” мають більше спільного, аніж відмінного, навіть незважаючи на різницю в основних напрямках бізнесу (для першого – це випуск солоних і солодких снєків, для другого – виробництво вина). Аналогічні висновки вірні також щодо ЗАТ “Великодальницький завод продовольчих товарів “Євдокія” (займається виробництвом дистильованих алкогольних напоїв і плодоовочевих консервів) та ЗАТ “Кобеляцький завод продтоварів “Мрія” (випуск мінеральної води, макаронних виробів, печива, пирогів і тістечок з тривалим терміном зберігання)⁵.

Указаний рейтинг дозволив виокремити три групи підприємств з різним рівнем фінан-

сової успішності: “лідерів” – найбільш фінансово успішних (перші три з дев'яти), “мідлерів” – порівняно успішніших (ті, що зайняли наступні три позиції) та “аутсайдерів” – просто успішних (останні три суб'єкти господарювання). Можна припустити таке: ймовірність того, що підприємства є мікроцивілізаціями вища для “лідерів” та “мідлерів”, оскільки чим кращі значення фінансових показників, тим вищі можливості для реалізації неекономічної функції культурного лідерства.

8. Здійснено порівняння деяких значень фінансових показників з окремими результатами, одержаними В. В. Баліцькою [6] в ході статистичної оцінки загальної фінансової позиції суб'єктів господарювання України за 2005 рік (табл. 2). Це зіставлення необхідне, оскільки на його основі можна визначити наскільки краще (гірше) функціонують претенденти на статус мікроцивілізацій – члени “Укрпродспілки”, аніж загалом українські або російські підприємства.

Виявлено, що значення коефіцієнта фінансової автономії для кращих підприємств “Укрпродспілки” на 48,6% перевищує значення цього ж показника для українських підприємств. Це означає, що фінансова стійкість досліджуваної групи фірм у середньому на половину вища, ніж загалом для українських суб'єктів господарювання. Однак, якщо порівнювати коефіцієнт фінансової автономії таких підприємств з величиною аналогічного показника російських підприємств, то він є нижчим на 24,3%, тобто майже на

Таблиця 2

Значення окремих показників фінансового стану групи досліджуваних підприємств та загалом підприємств України і Росії

Назва показника	Загалом для російських підприємств	Загалом для українських підприємств	Для групи досліджуваних підприємств
Коефіцієнт фінансової автономії	0,544	0,455	0,676
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними активами	-0,106	-0,139	0,299
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,131	1,118	2,298

⁵ Виявлення таких зв'язків потребує подальшого якісного дослідження.

четвертину, що свідчить загалом про вищий рівень фінансової незалежності суб'єктів господарювання сусідньої країни.

Значення коефіцієнта забезпечення власними оборотними активами вибірки суб'єктів господарювання є додатним і досить високим, тоді як для загалом українських та російських підприємств воно є від'ємним. Отже, наші претенденти мають достатньо власних оборотних активів, що позитивно впливає на ефективність бізнесу та фінансовий стан.

Позитивна ситуація спостерігається щодо значень коефіцієнта загальної ліквідності, бо показник для досліджуваних підприємств у два рази перевищує рівень українських і російських суб'єктів господарювання – на 203,2 та 205,5% відповідно.

Таким чином, зроблене порівняння підтвердило, що група претендентів на статус мікроцивілізацій має кращий фінансовий стан, аніж загалом вітчизняні та російські підприємства.

9. Проведено порівняння значень показників фінансового стану підприємств вибірки з величинами аналогічних показників початку 2000-х рр. двохсот кращих підприємств США, Євросоюзу та Японії, у тому числі харчової промисловості, за матеріалами дослідження Кярана Уолша [7, 356–375] – головного спеціаліста Ірландського інституту менеджменту у Дубліні. Вихідні дані наведено у табл. 3.

Очевидно, що за показником “прибутковості власного капіталу” вибрані вітчизняні підприємства знаходяться на рівні, аналогічному для фірм Євросоюзу, тоді як японські організації мають суттєво (загалом більше, ніж на третину, а для харчової промисловості – удвічі) нижчі його значення. Винятки становлять американські підприємства, у яких прибутковість власного капіталу значно вища, ніж в їхніх іноземних колег – у два рази (на 100%) для усіх суб'єктів господарювання та у чотири (на 300%) для підприємств харчової промисловості. Отже, досліджувані нами підприємства мають чіткий орієнтир щодо поліпшення віддачі власного капіталу.

Найвище значення показника прибутковості активів зафіксовано для американських підприємств, що на 128,6% більше, ніж для суб'єктів господарювання Євросоюзу, та на 113,3% – для усіх підприємств Японії загалом; на 233,3% вище, аніж для японських підприємств харчової промисловості. Група вітчизняних суб'єктів господарювання згаданої галузі має дещо більшу прибутковість активів, ніж японські колеги, але суттєво нижчу, ніж підприємства Євросоюзу та США, відповідно на 16,5% та 148,4%. Таким чином, претендентам треба попрацювати над підвищенням віддачі активів.

Значно краща ситуація спостерігається щодо значень коефіцієнта загальної ліквіднос-

Таблиця 3

Значення фінансових показників підприємств США, Євросоюзу, Японії та вибраної групи

Назва показника	Для підприємств США		Для підприємств Євросоюзу		Для підприємств Японії		Для підприємств вибірки
	загалом	для харчової промисловості	загалом	для харчової промисловості	загалом	для харчової промисловості	
Прибутковість власного капіталу (ROE), %	26	50	12,5	12	9	6	12,7
Прибутковість активів (ROTA), %	16	16	7	7	7,5	5,1	6,08
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,3	0,9	1,7	1,85	1,75	1,45	2,29
Оборотність активів, разів	1,5	1,55	0,75	0,7	1,1	1,25	2,74

ті, за яким група досліджуваних підприємств суттєво випереджає іноземні – на 76,2% американські, у тому числі фірми харчової промисловості на 154,4%; євросоюзні – на 34,7% загалом, та на 23,8% підприємства харчової промисловості, зокрема, японські – на 30,9% загалом та у зазначеній галузі – на 57,9%. Цю особливість можна пояснити, з одного боку, наявністю власного оборотного капіталу, а з іншого – значними обсягами сформованої дебіторської заборгованості, величина якої включається до розрахунку.

Позитивно виглядає група досліджуваних підприємств щодо значень показника оборотності активів. Протягом року активи на них оберталися майже три рази, тоді як у США – 1,5, тобто майже уполовину повільніше. У Євросоюзі оборотність активів відбувається ще удвічі повільніше, ніж у Сполучених Штатах Америки (учетверо повільніше, ніж на підприємствах вибірки). Дещо вища оборотність у підприємств Японії, однак вона також менша, ніж у групи досліджуваних підприємств на 149,1% для всіх господарюючих суб'єктів та на 119,2% для представників аналогічної галузі.

Таким чином, проведене порівнювання значень головних фінансових показників для підприємств вибірки та провідних фірм розвинених країн дає змогу встановити, що вибрані вітчизняні підприємства “Укрпродспілки” за двома показниками – коефіцієнтом загальної ліквідності та оборотністю активів – суттєво випереджають своїх закордонних колег, а за двома іншими – прибутковістю власного капіталу та прибутковістю активів – відповідають міжнародному рівню.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити такі висновки:

- на основі поетапного відбору визначено претендентів на статус мікроцивілізацій з підприємств – членів “Укрпродспілки”. Обсяг вибірки становить 9 підприємств, тобто 5,6% від генеральної сукупності;

- за допомогою оцінки показників фінансового стану згаданих підприємств сформовано рейтинг, який дозволив виокремити гру-

пу “лідерів”, “мідлерів” та просто фінансово успішних підприємств. “Лідери” та “мідлери” мають вищу імовірність бути ідентифіковані як мікроцивілізації;

- проведено порівняння з фінансовими показниками українських та російських суб'єктів господарювання, в ході якого підтверджено, що відібрано справді кращі українські підприємства;

- здійснено співставлення значень показників фінансового стану групи досліджуваних підприємств з результатами досліджень 200 провідних корпорацій розвинених країн світу. При цьому виявлено, що за певними показниками вітчизняні суб'єкти господарювання відповідають міжнародному рівню, а за окремими – його перевищують.

Фінансовий аналіз є важливою кількісною складовою методу ідентифікації мікроцивілізацій. Однак необхідно застосовувати й інші – якісні методи дослідження, які у поєднанні з кількісними дозволять виявляти мікроцивілізації серед підприємств, що, по суті, є перспективним напрямком для подальших досліджень.

Література

1. Поздоровлення з нагоди ювілею//http://ln.com.ua/~smpu/what_did/iii-2001.htm
2. Інтернет-сторінка “Укрпродспілки”//www.ukrprod.kiev.ua/industry/business.php?bid=10388
3. Система розкриття інформації на фондовому ринку//www.smida.gov.ua/law/show.php?textid=132
4. Плахтіонова Л. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2001.
5. Кутлаліев А., Попов А. Эффективность рекламы: 2-е издание. – М.: Изд-во “Эксмо”, 2006. – С. 325
6. Баліцька В. В. Загальна фінансова позиція суб'єктів господарювання України: статистична оцінка// Статистика України. – 2007. – № 2. – С. 26–30
7. Кяран У. Ключевые показатели менеджмента: полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом: Пер. с англ. О. В. Чумаченко. – 4-е. изд. – К.: Companion Group, 2006. – С. 356–375.